

TIPURI DE OFRANDE DE ÎNTEMEIERE A CONSTRUCȚIILOR

ADELA MATES

Locuința din toate timpurile și spațiile reprezintă pentru proprietar un microcosmos familial, centru al lumii. Dacă puterile malefice care populează universul psihologic, tulbură ordinea firească a lucrurilor, devine absolut necesară restabilirea echilibrului. Prin ritualuri de întemeiere se urmărește realizarea arhetipului, a formei, perfecte care nu poate fi concepută fără o jertfă sau o ofrandă prin ritualuri exact prescrise. (Gondolea, 1996, 120)

Având în vedere importanța spațiului de locuit, nimic nu este lăsat la voia întâmplării. Nenumăratele mărturii etnografice ne arată cum se alege locul de construire, încercându-se mereu descoperirea unui loc nepopulat de ființe mitologice care să fie disturbate, deoarece acestea, o dată deranjate s-ar putea răzbuna pe membrii familiei, provocând boli și chiar moarte. În acest caz, de căutare a locului viitoarei case, se apelează la semne premonitории. Sunt evitate locurile considerate ca fiind băntuite, precum: hotarele vechi, terenurile cultivate cu cânepă, răspântiile sau terenurile unde au mai fost odată construite case. Amplasamentele bune se recunosc relativ ușor deoarece aici dorm vitele lăsate libere, furnicile negre își fac mușuroiul. Se aplica și „testul pâinii”, mai exact aruncarea a jumătate de pâine în sus; dacă pâinea cădea cu fața în jos, terenul era favorabil fondării viitoarei locuințe. (Avram, 1996, 76)

În preistorie, ca și în Antichitate actul sacrificial este o instituție fundamentală, iar excluderea de la săvârșirea acestuia era cea mai mare pedeapsă,

spre exemplu la celți. (Caesar, 1964, 218) Exista, de asemenea, credința că divinitatea utiliza în mod concret rezultatele unui anumit sacrificiu.

Cele două mari categorii de sacrificiu sunt cu și fără sânge viu. Nenumărate sunt dovezile arheologice care consemnează sacrificare vieților omenești, a animalelor, respectiv a păsărilor, toate ființele aflate într-o stare de sănătate impecabilă. A doua formă de jertfă practică presupune oferirea zeilor a bunurilor rezultate din muncă. Aceasta acoperă o largă paletă de produse: alimente, obiecte artisanale, uleiuri, metale prețioase. Fie că sunt ceremonii de sacrificiu individuale, fie comunitare, acestea, în funcție de spațiul temporal la care se desfășoară se disting în două categorii: cu caracter ocazional și cu caracter permanent. Ofrandele de fondare au caracter ocazional, însă periodic casa se afumă, se curăță și se sfințește, astfel încât spiritele malefice să nu-și găsească loc în interiorul acesteia. (Kernbach, 1989, 521)

Pentru locuință se pot distinge trei tipuri de ofrande, fiecărui tip corespunzându-i ritualuri stabilite cu exactitate: ofrande de întemeiere, ofrande pentru alungarea spiritelor și protejarea locuitorilor casei, și în al treilea rând, ofrande pentru obținerea bunăvoinței spiritelor. (Avram, 1996, 75)

Un prim tip de ofrandă la întemeiere îl constituie sacrificiile umane din interiorul așezărilor și al locunțelor. Probabil că la baza acestei practici se află cultul morților, credințele legate de ocrotirea strămoșilor, de transmiterea forței acestora urmașilor dacă se prezerva cel puțin o parte a corpului. În paleolitic putem situa primele atestări ale cultului craniilor, spre exemplu, în China, peșterile de la Dealul Dragonului, lângă Choukoutien. La Monte Circeo și Ofnet s-a extras creierul, poate din dorința de a păstra puterea defunctului, sau ca mijloc de comunicare cu acesta. (Avram, 1996, 68)

Înhumările sub locuințe sunt o practică excepțional de larg răspândită, atât pe teritoriul României, cât și pe cel european, începând cu Neoliticul timpuriu. Câteva exemple sunt edificatoare.

La Lepenski Vir se disting cinci tipuri diferite de depozite funerare în case. În primul tip se încadrează înhumări de copii nou-născuți în vârstă de până la cinci luni. Gropile funerare în care au fost depuși sunt de cele mai multe ori clar conturate, având o formă dreptunghiulară și acoperite cu plăci din piatră ovale (3 case) sau neregulate (8 case). Tipul doi de înhumare ritualică sub podeaua locuinței presupune ca defuncții să fi avut o vârstă fragedă (până la cinci luni), însă în aceeași casă s-au identificat și alte fragmente din schelete umane plasate lângă vatră sau în spatele casei. Fragmentele găsite reprezintă: mandibule; craniu; coaste și craniu; claviculă, stern și coaste; claviculă și calotă craniană.

Al treilea tip de înmormântare este distinctiv prin poziționarea scheletului prin podeaua casei, în spatele vetrei, sau în colțul frontal al locuinței. În cazul acestui tip de înhumare apar sculpturi. Spre exemplu, mormântul unui copil de 9 ani situat în spatele casei 40 este marcat de o sculptură. Mormântul copilului de 2 ani din spatele casei 28, acoperit cu o placă de piatră, este flancat de două sculpturi. De asemenea, se înregistrează fragmente de schelet: mandibulă de ierbivor, craniu de femeie, craniu de bovină cu coarne sau coarne de cerb. (Radovanović, 2000, 334)

Înhumarea de tip patru este pusă în legătură cu părțile de schelete umane aflate în două case în asociere cu vetrele, nefiind pentru ecest tip morminte de copii sub podeaua locunțelor. Reprezentativă în ecest sens este casa 61 unde s-au găsit două cranii umane și coaste lângă un pelvis și un femur, toate acestea fiind ampalsate în vatră. Un craniu de căprioară și coarne de cerb se aflau pe podeaua casei. (Radovanović, 2000, 335)

Tipul cinci de înmormântare în construcțiile din piatră de la Lepenski Vir aparțin fazei II de locuire și presupune o poziționare a defunctului culcat, orientat paralel cu cursul Dunării. Spre exemplu, mormântul 54e este amplasat pe o placă de piatră și aparține casei 65. Mormântul 54d conținea un craniu uman, oasele lungi, și un corn de cerb. De asemenea, s-au mai găsit un colier din mărgelile de

belemit și resturi de la un schelet de câine în poziția anatomică. (Radovanović, 2000, 336)

Alte exemple de depuneri umane sub locuțe se găsesc în Austria, la Poigen, într-o groapă din așezarea aparținând culturii Lengyel timpurie: patru cranii umane și coarne de cerb. De asemenea, exemplele abundă în cazul Cehiei și Slovaciei, aparținând culturii Moraviei pictate. La Brudek (Snehovice) într-o groapă pentru locuință sunt două schelete umane, scheletul unui câine și câteva fragmente ceramice pictate. La Cezavý (Bručina) s-a găsit o groapă din interiorul așezării cuprinzând o vatră cu patru cranii umane și mai multe oase umane în interiorul ei. Alte gropi aparținând aceleiași culturi, conținând oase umane împrăștiate și fragmente ceramice s-au găsit la: Mlynárce, Telnice, Drbánice, Brno-Královopolje, Vycapy Opatovce. (Banffy, 1990-1991, 10)

Din spațiul maghiar, ultima fază a culturii Lengyel, localitatea Veszprém Felszabadulás provine scheletul unui copil de aproximativ 12-14 ani situat între două gropi de stâlpi, la baza ariei de fundare a acestora. În faza timpurie a culturii Balaton Lasinja, la Balatonmagyarod-Homoki s-a descoperit o groapă ritualică special amenajată care conținea un schelet uman. Groapa avea o formă aproape ovală și se întindea în adâncime până către un metru și jumătate. În mijlocul acesteia era săpată una de formă circulară, unde a fost depus scheletul unui copil de cca. 5 ani și o râșniță neutilizabilă alături de acesta. (Banffy, 1990-1991, 12)

O construcție de mari dimensiuni, numită “mormânt-templu” datează din Creta minoică și se afla amplasat la un km. distanță spre sud față de palatul regal din Knossos. Camera funerară are 4x4 metri, ocupă latura vestică a ansamblului arhitectural și este săpată în stâncă. Tavanul este colorat în albastru și brăzdat de grinzi de lemn, sprijinit într-un stâlp. Podeaua camerei funerare este acoperită cu dale și pereții au fost căptușiți cu

alabastru. Anticamera criptei, la care se ajungea printr-un coridor, era destinată depunerii ofrandelor. Ansamblul arhitectural mai cuprindea un vestibul, curte, etaj cu două terase. Atenția deosebită acordată acestei clădiri este pusă pe seama ipotezei că aici se desfășurau scene ritualice și construcția permitea deplasarea oficanților pe diverse alei. Cert este ca la bază se afla un mormânt la care a fost folosit un sicriu din lemn. (Matz, 1969, 99)

Pe teritoriul românesc, de asemenea, exemplele de depuneri ritualice, de schelete sub locuințe abundă, precum în aria culturii Gumelnița. Sacrificii de întemeiere a construcțiilor sunt atestate arheologic în perioada dacică, înregistrându-se descoperiri de acest gen, schelete atât de copii cât și de adulți sub locuințe de la Grădiștea, (jud. Braila) Bordușani, (jud. Ialomița) Chirnogi, (jud. Călărași) Cățelu-Nou, (București) Poiana, (jud. Galați)

La Bordușani, jud. Ialomița, s-a descoperit o locuință de suprafață, la intrare fiind poziționat un schelet de copil de 12-13 ani incomplet, chircit, prezentând și piese de inventar: craniu, claviculă, omoplați, jumătate de fructieră. Pe bazinul scheletului a fost plasată o piatră de mari dimensiuni. (Avram, 1996, 71) În localitatea Celei, jud. Dolj, s-a identificat scheletul chircit pe dreapta a unui copil mic într-o groapă ovală aflată sub o locuință. De asemenea, un schelet de copil sub un an datând din sec.II-I î. Hr. provine de la Cățelu- Nou. Poziționarea acestuia s-a făcut într-o groapă ovală sub un bordei. (Avram, 1996, 71)

Ofrande sub locuințe de același tip s-au identificat și la Chirnogi, jud. Călărași, mai exact scheletul unui copil de aproximativ doi ani pe fundul gropii unui bordei patrulater. Deasupra acestui schelet au fost depuse ofrande: fragmente ceramice, carne de Bos taurus și Ovis aries. La Grădiștea, jud. Brăila, în jumătatea vestică a unui bordei de secol I î. Hr. s-a descoperit scheletul unui copil sub un an

depus pe fundul unui vas ceramic. Lângă cap se aflau oase de pasăre, unele dintre ele prelucrate. (Avram, 1996, 72)

Practica depunerii defuncțiilor sub locuințe se cunoaște și la germanici în perioada preromană, fiind identificate cel puțin trei cazuri de copii. Aparținând epocii fierului în Anglia există mai multe cazuri de oseminte umane depuse sub locuințe sau sub anexele gospodărești. Una dintre ipotezele posibile cu privire la amplasarea copiilor sub locuințe a fost enunțată de V. Sârbu și anume că acești copii ar fi avut parte de o moarte naturală, iar plasarea lor sub locuințe ar fi avut la bază credința cu privire la renașterea lor. Având în vedere faptul că aceștia nu au avut parte de “riturile de inițiere” ei să fi fost depuși în afara necropolelor, deoarece erau considerați “nenăscuți”. (Sârbu, 1996, 12)

Există suficiente exemple și de înhumări de persoane adulte. Din perioada neolitică, localitatea Traian, comuna Zărnești (jud. Neamț) datează o locuință de suprafață aparținând culturii Cucuteni A-B. Sub casă se afla scheletul unui individ de aproximativ 20 de ani. Sub podeaua altei case se afla craniul unui individ de 16-18 ani, probabil de sex masculin. Lângă scheletele umane cu evidente urme de sacrificiu au fost găsite și maxilare și oase de animale, cochilii de melci raspândite într-o arie circulară. (Sârbu, 1996, 10) La Mărgăritești, jud. Olt s-a găsit o urnă cu resturile incinerării unei femei de aproximativ 30 ani plasată sub podeaua unei case. În urnă se mai aflau și oase de pasăre. Locuința aparținea secolelor III-II î. Hr. (Avram, 1996, 74)

Un alt tip de ofrandă ritualică îl constituie depunerea de animale. Predomină scheletele de câini și poziționarea acestora sub locuință poate fi pusă în legătură cu credințele legate de fidelitate, chiar și după moartea animalului. (Sârbu, 1996, 13) Există și alte animale depuse în gropi, sub locuințe; acestea reprezintă o dovadă că ar fi fost utilizate în practicile ritualurilor de fondare. Exemple concludente din lumea dacică întâlnim la : Cocorani (jud. Botosani)- trei câini sub podeaua a două case, Poiana (jud. Galați) - câine, Căscioarele (jud. Călărași) – câine (la

toponimicul Șuvița Hotarului) Someșeni (Cluj) - cal, Zalău - purcel. La Brănești (Ilfov), toponimic "Vadu Anei", într-o groapă rotundă din centrul unui bordei s-a găsit scheletul întreg al unui câine. Sub cap, pe un pat de lut, avea pusă o cană cenușie realizată la roată. (Avram, 1996, 73)

Alte obiecte depuse la fundația locuinței este oala ceramică, îndeosebi amplasată sub prag. Spre exemplu, există câteva cazuri documentate din punct de vedere arheologic. La Băiceni s-a identificat o oală sub pragul locuinței, din perioada neolitică. Alte vase îngropate ritualic se găsesc în așezările de la Hăbășești (conținea semințe de grâu), Frumușica (vas umplut cu semințe de canepă), Traian, Trușești, Corlăteni. (Avram, 1996, 70)

Un alt gen de depunere ritualică la întemeiere s-a identificat în cadrul culturii Petrești, la Turdaș - Luncă (jud. Hunedoara): complex ritualic format din șapte râșnițe fragmentare depuse cu fața în jos, un bolovan de silex neprelucrat și un cap finisat din gresie, fiindu-i sugerați ochii prin incizie. Fața prezintă o formă triunghiulară. (Luca, 1996, 2)

Moneda ca ofrandă de fondare apare documentată în special etnografic, pentru perioadele preistorice nedispunând de date concludente, mai ales ca nici ca ofrandă funerară nu este atestată în mormintele și necropolele neromane și necreștine. Abia după cucerirea romană "obolul lui Charon" apare frecvent în morminte, depus fiind în mână sau în gură. (Dudău, 1996, 54)

Mircea Eliade a analizat riturile de construcție în mai multe lucrări. Acesta a explicat ofranda sângeroasă prin imitarea unui gest cosmogonic, având la bază teoria că nici o construcție nu poate dura dacă nu este "animată" cu un suflet sacrificat. Aceasta teorie gravitează în jurul ideii că orice creație repetă actul cosmogonic de ceare a Lumii și tot ceea ce este întemeiat este plasat în "Centrul Lumii". În toate societățile arhaice locuința reprezintă centrul, stâlpul central devenind în acest context Axis Mundi. (Eliade, 1988, 185)

Creștinismul va aduce cu sine o schimbare majoră de mentalitate. Se renunță definitiv la sacrificiile umane, așadar la cele sângeroase. Ca ofrande cultice în creștinism, pe lângă pâine și vin, mai sunt acceptate lumânările și tămâia, acestea fiind simboluri ale vechilor ofrande mistuite prin ardere de tot (holocaust). (Bunea, 1996, 64)

În mediul românesc construcția casei este transfigurată mitologic. Miturile povestesc că Dumnezeu nu a creat omului un adăpost deoarece cerul se afla aproape de pământ, iar astrele se aflau în mijlocul omenilor, încălzindu-i. În momentul în care oamenii au supărat divinitatea, cerul s-a ridicat în mai multe etape și astrele, de asemenea. Oamenii abia acum încep să resimtă nevoia unui adăpost împotriva intemperiilor. Dacă la început adăpostirea era în peșteri și păduri, mai târziu, după înmulțirea oamenilor, aceștia vor simți nevoia de un adăpost construit. Tot datorită bunătății sale, Dumnezeu sugerează amenajări de tip subteran sau supraterestru. (Vulcănescu, 1987, 448)

Asupra construcțiilor medievale există referiri în notele călătorilor străini sau în picturile murale ale bisericilor din lemn sau zidărie. Informații de ordin artistic asupra arhitecturii se regăsesc pe stampele din arhive. Astfel, în Evul Mediu, pentru consolidarea temeliei bordeiului se sacrifica un cocoș, sau se zidea măsura umbrei furate de la un om. Furtul umbrei era fatal, în scurt timp urmând decesul respectivei persoane. De asemenea, la fundație se puneau înscrisuri cu valoarea unor talismane. (Vulcanescu, 1987, 449)

Din perspectiva etnografică avem documentate obiectele puse pentru durabilitatea locuinței dar și pentru belșug mai târziu. În primul rând se sfințește locul, ulterior în fundație se puneau: nouă boabe de semințe, flori de măr sau busuioc, usturoi, monede (pe prag sau în colțurile casei). Alte elemente depuse în fundație se regăsesc în diverse spații românești, precum: lumânări, pești vii, păsări (porumbei, găini, vrăbii) șopârle, cărăbuși, iezi, țapi sau berbeci. Uneori se toarnă la întemeiere vin sau untdelemn cu scopul unei bunăstări ulterioare a locatarilor.

S-a păstrat și obiceiul îngropării unui vas ceramic conținând: grâu, mei, sare, ulei, boabe de porumb, semințe de cânepă, vin sau bani. Monedele depuse în fundații au rolul de a aduce noroc și prosperitate, dar și de a conferi durabilitate temeliei. Uneori se depun monede pentru a se substitui viața umană care ar fi trebuit jertfită. (Avram, 1996, 78)

Putem observa că majoritatea obiectelor și produselor depuse ritualic la întemeiere însoțesc pe om în riturile de trecere, la botez, la cununie, la înmormântare, desigur având roluri similare: de asigurare a bunăstării, de înduplecare a divinității, de spor și belșug după săvârșirea ritualurilor.

Ca o continuare a străvechilor paractici de venerare a strămoșilor, existau sculpturi pe fațada bordeiului oltenesc a fizionomiilor în asociere cu alte semne sau cu șarpele casei. Ca prelungire a sacrificiilor de animale la întemeierea caselor, au ramas sculpturile de capete de cai în cele două cosoroabe ale tindei locuințelor țărănești. Un alt aspect al acestei prelungiri este ornamentația cu capete de cabaline a fântânilor de pe lângă case. (Vulcanescu, 1987, 449)

Din ansamblul arhitectural etnografic nu poate fi uitată prispa, o terasă cu stâlpi din lemn care au rolul de susținere a acoperișului prelungit pe o parte sau pe întreaga lungime a fațadei. Aici se desfășoară unele etape din riturile de trecere, dar și ritualuri pentru îmbunarea spiritelor. Spre exemplu, după finalizarea construcției, aici se sacrifică o găină sau un porc. Prispa, reprezentând un spațiu de tranziție, între lumea de afară și lumea interioară, un spațiu vulnerabil în fața maleficului, este tratată cu o deosebită atenție, depunându-se sub ea monede, tămâie, piper și sare. (Cartianu, 1985-1992, 83)

În acest articol ne-am propus să evidențiem diversele categorii de ofrande depuse la întemeierea locuințelor. Am urmărit înhumările ritualice sub case începând cu neoliticul timpuriu, iar acolo unde a fost posibil, am evidențiat și scopul depunerilor din fundații. Din perspectivă etnografică se pot identifica anumite obiceiuri, ritualuri, depuneri cu ocazia fondării locuințelor. Din

multitudinea descoperirilor etnografice putem remarca faptul că depunerea defuncțiilor sub case era un fenomen larg răspândit în tot arealul european. Lumea dacică oferă nenumărate exemple, numărul descoperirilor de schelete depășind numărul descoperirilor din necropole. De cele mai multe ori defuncții prezentau și un inventar funerar, însă, din nefericire, nu cunoaștem pregătirea lor prealabilă depunerii sub construcții (veștminte, coafură, podoabe vegetale). Moneda ca ofrandă de fondare vine să înlocuiască sacrificiul violent, iar creștinismul propune o viziune diferită asupra domeniului sepulcral: defuncții nu mai sunt depuși sub podelele casei și, de teama demonismului morții, separă până în ziua de azi așezarea de necropolă.

BIBLIOGRAFIE

Avram, 1996 - Sultana Avram, *Elemente de continuitate a practicilor și credințelor legate de ofrande și sacrificii în construcții în spațiul carpato-danubian*, în coord. Sultana Avram, *Istorie și tradiție în spațiul românesc (culegere de studii)*, Sibiu, 1996

Banffy, 1990-1991 - E. Banffy, *Cult and archaeological context in middle and southeast europe in the neolithic and the calcolithic*, în Antaeus 19-20, Budapesta, 1990-1991

Bunea, 1996 - Victor Bunea, *Ofranda și sacrificiul în tradiția religioasă mozaică și cea creștină*, în coord. Sultana Avram, *Istorie și tradiție în spațiul românesc (culegere de studii)*, Sibiu, 1996

Caesar, 1964 - Caesar, *De bello Gallico, Războiul gallic*, traducere, note și indice de Janina Vilan Unguru, Ed. Științifică, București, 1964

Cartianu, 1988-1992 - Virginia Cartianu, *Villa Rustica celto-romană răspândită din Britania până în Dacia*, în Marisia, XV-XXII, Târgu Mureș, 1988-1992

Dudău, 1996 - Oltea Dudău, *Moneda ca ofrandă*, în coord. Sultana Avram, *Istorie și tradiție în spațiul românesc (culegere de studii)*, Sibiu, 1996

Eliade, 1988 - Mircea Eliade, *De la Zamolxis la Genghis-Han*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988

Gangolea, 1996 - Cornelia Gangolea, *Darul de leac*, în coord. Sultana Avram, *Istorie și tradiție în spațiul românesc (culegere de studii)*, Sibiu, 1996

Kernbach, 1989- Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie românească*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989

Luca, 1996 - Sabin Adrian Luca, *Un complex de fundare al locuinței de la Turdaș-Luncă(jud. Hunedoara)*, în coord. Sultana Avram, *Istorie și tradiție în spațiul românesc (culegere de studii)*, Sibiu, 1996

Matz, 1969 - Friedrich Matz, *Creta, Micene, Troia*, Ed. Științifică, București, 1969

Radovanović, 2000 - Ivana Radovanović, *Houses and Burials at Lepenski Vir*, European Journal of Archaeology, vol 3, Sage Publications, 2000

Sarbu, 1996 - Valeriu Sarbu, *Sacrificii și înhumări rituale de oameni și animale în/sub locuințe în lumea tracică*, în coord. Sultana Avram, *Istorie și tradiție în spațiul românesc (culegere de studii)*, Sibiu, 1996

Vulcănescu, 1987 - Romulus Vulcănescu, *Mitologie românească*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1987

OFFERING TYPES SETTING UP THE BUILDINGS

The dwelling since ever represents for the owner a small familiar universe, a center of the world. Throw setting up rituals it is followed the accomplishment of the archetype, the perfect shape which cannot be conceived without an offering or a sacrifice. The two large categories of sacrifice are with and without living blood. Also, there are individual or community sacrifice ceremonies. Considering the time when those offerings succeed we can distinguish between occasional and permanent offerings.

There are many types of offerings for the dwelling, but the purpose is always the same: to obtain the spirits goodwill, and to banish the evil spirits, protecting the habitants. There are many examples of human sacrifice inner the settlements, as well as inner the dwelling. The burials under the dwelling floor are widely practiced on Romanian territory and European beginning the early Neolithic. At Lepenski Vir it has been found five different types of funerary deposits under the houses. This kind of deposits is documented also in Austria, at Poigen, Czech and Slovakia, Hungary-last phase of Lengyel culture, at Veszprém Felszabadulás. A few discoveries are documented for the Dacian period: Grădiștea, (jud. Brăila); Bordușani, (jud. Ialomița); Chirnogi, (jud. Călărași); Cățelu-Nou, (București); Poiana, (jud. Galați).

The coin as a foundation offering appears documented ethnographical. The Christians produced a change in the common mentalities because it is abandoned the human sacrifice beneath the houses floors. The cultic offering became the bread, the wine, and the candles. All the objects deposited under the houses are there because the dwelling must be lasting and for prosperity later, in time. Ethnographical it is attested the habit to bury a ceramic vase containing cereals, or money.

Unfortunately we do not know many aspects related by the preparations or the Neolithic rituals of the funerary deposits.